

ה מ א ס ף

לחדש שבט תקמ"ו

א

קינה הגה והי תחת שירים.

בת עמי חגרי שק, התפלשי בעפר, קראי צום,
קדשי עזרה, כי יום זהוזה ומכזה לך בחדש הזה,
עבר עליך הכוס להסיר ממך כל מחמדיך, אבדה חכמתך,
ונפלה תקותך בגוים, נתקדרו שניך, נחשך מאורך, הנה —
כי בא השמש בזהרים! עוד לא הגיעו ימי השלום, עוד
לא באו שנות און בס חפץ, ומשה האיש אשר העלנו מבור
היון, מנולת הכערות אל במתי החכמה והדעת, עזב אותנו
הלך לו — בדרך האמת הלך כל ימי חייו, באהבת האמת
נרפה גוייתו ותעל רוחו, ובכל האמות שוכנת נשמתו ה"ה נשמת
הרב החכם והקדוש החוקר האלהי כבוד מו"ה ר' **בן ר'**
מנחם זכר לדיק לברכה, כמותו ירכה בישראל, אשרי מי
שזכה לראותו, אשרי מי ששמע מפיו תורה, אשרי האיש הולך
בעקבותיו, אשרי מוכבדיו, אשרי שומרי לקחו, יהי נועם
ה"ה עליהם כל ימי חלדם, ותהי אחריתם כמוהו!

באלמנו דומיה נפתחו פה לדבר מתולדות הדיק הזה
ומרב טובו וחסדו עמנו עם ה"ה, עד אשר
נכליגה, לשום הפוגה לעיינינו הנגרות על דבר הקשר אשר
בא אלינו היום יום ד"י"ב שבט, מידיד לכנו ר"ה יואל בר"י
זה לשונו;

אין שלום אמר ה', כי לקח עשרת תפארתנו מעל ראשנו. אוי כא לנו כי שודדנו! כי זה משה האיש אשר אמרנו בללו נחיה בנזים, טרם ידענו מה היה לו, פתאום עזבנו בנקר השכם ביום ד' העבר, יום תוכחה ונאזהל, אבי אבי רכב ישראל ופרשיו! הנה למרוס נתעלה, ואין עוד אתנו, נחלה מכתי לא אוכל דבר. יואל בר"ל.

על זאת היתה דוה נפשנו, חדלה מאתנו מנחם דרך נחמה, לכן במר נפשנו השבנוהו דבר ביום ה' ד"ג ה"ל. זה לשונו.

מה נאמר? ומה נדבר? הנה! תעינו כשה אבד מוצלי רועה. הנה! כי שתינו קובעת כוס תמרורים, תחת כוס רוי' אשר שתינו בדברך הנעימים כפעם בפעם. המס נמס לבב העם הזה על השמועה כי באה — מר לנו אחינו! מר! איך נפלו משמים ארצה! עם ה' איך ירדת פלאים! אבה! נפונה אנה ואנה לבקש תנחומים ואינינו! חכמי לב אבדו עשתנותם, ודוברי אמות לשון עלגים ידברו; כי כל ראש לחלי וכל לבב דוי! אוי כא לנו!

אנא ידיד נפשנו! הואל כא לבשרנו תנחומות מהר, יהי כא חסדך עזנו לנחמנו תחת אשר עניתנו. שמח נפש עבדיך אחיך המדוכאים.

הר"ל ע.

ב

מכתבים

מכתב מאליהו

הנתון לרגלי מנהיגי חברת חינוך נערים בק"ק ברלין יע"א.
ראשית חכמה קנה חכמה, ושוקד על דלתותיה חיש יחול
מראוג אליה.

חכמה שלמה פ"י ע"ז.

רבותינו שבפנינו לבס תושיה יאמנו הנבירים הרמים
המכמים השלמים קנינים ורוזנים נדיקים; מנהיגי
ופרנסי

פרנסי חברת חינוך נערים בעיר אלהים קרית מלך רב
ברלין, אורס יאיר שבעתים כאור שמש בזהרים.

אשרי הדור שאתם מנהיגיו, ואשרי העומדים לפניכם,
השומעים את הכמיתם; הנה את הוד קולכם
שומעו מקצו ארץ, קול מוכשר שלום משמיע טוב, קול
קורא לחבמות ותבאנה, בגוים נשמע הדר קולכם, וגם"מו אומר:
מי האיש הירא את אלהיו ורך לבבו להיות מעיר לעזר,
ולראות את שלום אחיו, יקריב אלהיו את העולה על לבו
הטוב לתועלת חינוך הנערים ותלמוד תורתיו הקדושה, ואשר
יטיבו דבריו בעיניו, חכים יתקרי, ויקראו דבריו בפני קהל
ועדה: ואשר דבריו לא יאמנו, יגנונו עד כי יבוא אלהיו:
ואשר לא יורס לא יושפל, והעשרות תהיינה לטוביה ולידיעיה
ולמן ולכבוד בהיכל ה" ויהי כל מבקש ה" בלימוד תורתיו
הקדושה יבא אל היכלו ואל יער ברמלו ותורה יעשה.

הן תוכן לבות הוא יודע, כי עודני גער ורך רע עלי
המועשה אשר נעשה בחינוך בענין בכלל, ובפרט בפרס
להם ספר תורת האלהים כעולה על הרוח, וברצון את מוחם
באגדות אשר בהבנת קצת מהם דברו שקר, ובקצתם העוב
כלאו, כאשר מתוכם למדו לשקר בפשט הכתובים, בפירוש
המטנה שבו את לשונם, ובהבנת התלמוד יחלק העם, עד
כי חלק ידעו, ומתביתין לא ידעו, ובהבנת ספרי המוסר
הלכו בגדולות ובנפלאות, שמו בשמים פיהם ולשונם תהלך
בארץ, ועל כי עשו העיקר טפל והטפל עיקר, הפכו הקערה
על פיה, ועל פיהם ינהג כל עמי ויהי העקוב כמיושר
והרכסים כבקעה, על זאת תפוג תורה והאמת כעדרת וסר
מרע מתתולל כאשר הוכחנו במאמרנו, אשר כתבנו בשנת
תק"מ לזכות ספרי המליץ החכם והמיושר הנעים כמו"ה הר
נפתלי הירץ וויזל, הנו לרגליים לטובה ולדרכה שימו
עיויכם! הטובה עליו, וראו אם כנים דברי האמת אתי?
אך הזמנים ההם היו כולם שווים לרעה, ולא היה לנו על מי
להשען, כי אם ינום איש מפני הארי ופגעו הדור והגית ידו
אל הקיר ונשכו הנחש, ואם היהודים האומללים יקמו
אבני

אבני גיר מנופלות מערמות העפר יעלה שועל ויפרוץ
את חומותיהם •

הן עתה לא כימים הראשונים לשארית העם הזה, כי
זרע השלום תתן פריה, תאכה וגפן נשאו את יבולם יבול
החכמה, ועץ הדעת יתן פריו, כאשר מצפון זהב יאתה
רוח צפון תחולל גשם כדבות, ורוח בהיר עברה על פני תבל,
יפיץ ענן אורו, תחת כל השמים ישרהו, ואורו על כנפות הארץ,
ה"ה מלככם החכם אשר הולך עורים בדרך לא ידעו,
ובנתיבות לא ידעו הדריכם, ממנו פכה ממנו יתד ממנו קרן
מלחמה, מלכים ראו וקמו שרים וישתחוו, ויותר שהיה חכם
עוד למד דעת את העם בתורת האדם ואהבת הריע, וכאשר
אהב החכמה היא ומביאה והיוולדה ומחזיקה בן אסף אליו כל
איש חיל ויהי להם לשר, ותמלא ארצו חכמה ודעת ואין קצה
לאוצרותיו, הסיף והספר ירדו כרוכים בידו, לא נעשה כן
לכל גוי למוסר קור אפרים מעל יהודה, ברוך שנתן מכבודו
וחכמתו לבשר ודם!

הן כל אלה ראתה עיני בספרי חכמתי, ותקח
אבני שמן מכהו מרוזנים ויועצי ארץ, אשר מדי עברם
עלינו הגידו לא כחדו את אשר ראו, אך לא האמנתיו עד
אשר באתי ותראינה עיני, יקר ספרי החוקר הגדול כמוה"ר
במשה בן מנחם נר"ו אשר האיר עיני הגולה בפרשיו,

והביטו אחרי משה אשר הביא פנס להאיר כל בני עולם במה
שאחר הטבע בכלל, ובהשגחת הנפש בפרט, ואשר אין ערוך
אליו בכל חכמי ישראל אחר חתימת היד-להרמ"בס"ל; ועודנו
לא יסוב מדעתי עת כי באתי ביערת הדבש ונופת זופים המואק

מפי המקיס מעפר לשונינו הקדוש כמוה"ר נפתלי הירץ

וויזל נר"ו אשר לו דומיה תהלה, ואשר לא קם כמוהו בפאר
הדר ודומות הלשון, אחר ר" יהודא ״ חינו ז"ל; והסלישי
הרומא כל בשר ומפליא לעשות הפלוסוף המעולה כמ"ר מרדכי
נר"ו אשר לו יד ושם בחכמת הטבע וידבר על העצים ועל
האבנים זעל אשר במים מתחת לארץ, דבר קטן וגדול לא
בעלם ממנו כאשר העידו שומעי שמעו וקוראי ספריו הלא המה
שלשה

שלשה הנבזרים ראש לאסיפתכם היקרה, ברוך השם אשר לא השכית לחכמות גואל, ואשר הרים אתכם מעדת ישראל וקורא לכם עמנואל.

הן כולכם קודמי אש התורה מצערי זיקות המכמה, ומי אנכי ומי ביתי, כי אעיו פני לעלות ולראות לפני יקר הדרתכם? אך כאשר ידעתי כי המכמה ברה ולא תבול לעד, נקלה להנלות לאהבה ולהמלא למבקשה אורתי כגבר חלצי לכתוב המעט אשר ידעתי, ועת כי אכבד בשמכם הטוב ובטובתכם הרבה, אדע כי לא אבזש, עת כי אענה אף אני חלקי ואחיה דעי גם אני:

הן האדם היה כאחד מצבא המרום במרום מפאת נפשו, ומזד גוכו עיר פרא אדם יולד, על כן נבלו ראשונים כי האדם עץ השדה; ועודנו רך וטוב נטנו כרזונינו, ועודנו באנו ובחוקתו בפתע ישבר והיה ללא הועיל, ואם יסמך איש עליו וכל בכפו ונקבה: על כן נתחיל להשלים חוקו מבטן, מלידה, ומהריון כאשר הורונו כל חכמי המוסר, ונפרט המאור הגדול הרמ"ב, ז"ל חכמת אדם תאיר פניו הלא היא כתובה על ספר הישר.

הן עתה כדברכם כן הוא, נחשוב בכל תוקף לדעת מה נעשה לנער היוולד ללמדו ספר ולשון ולתת לפתאים ערמה, לגער דעת ומוזימה, להרים מכשול מדרך עמינו, ולתקן מוצאם ומובאם מבית וחוץ, והיו בנינו כנטיעים מגדלים בנעוריהם, כארזים נטע ה', ברוך העם שכבה לו ברוך העם שה' חלקיו! יצ"ל זה ראיתי ונתון אל לבי לסבב את פני הדבר לשני ראשים הפרוזדור והטרקלין, והיה הראשון לתקון הדבר; והשני להעמדתו, ומשם יפרד לסעיפים, כאשר יורוני קעיפי.

התיקון הראשון הוא לתקן מדות ועלויות מרווחים משמים בשער, על כי ידוע הוא כי כאשר הנפש כוזבת מבחון מפרי עיניה היא יותר מזדככת במחשבותיה, והמלך המכס

החכם במליו האלקיים השכין החכמה בראש מרומי קרת, ליד
שערים מכוא עתקים וקרא לוֹס. לא אמרתי לבית יעקב תהו
בקסוני' במקום חשך דרשוני •

שנית, כי המלמדים עמם יהיו מלובשים כבוד והדר
ולא יהיו בגדיהם בליים ומטולאים ולא יהיה
רבם על בגדיהם כאשר הורונו רז"ל; וגוסף על זה הזהרת
החכם — עראשמוס — אשר כתב כי הנקיות החיון הוא אות
על הנקיות הפנימי •

שלישי, כי הנערים יהיו נקיים בגופם ובגדיהם,
קווצותיהם תלתלים, כפורניהם עשויות, כהרם
כחוש עליהם, נעליהם בגליהם; ולפרש הכל במלה אחת
נקיים הם, והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר •

רביעי, כי בין בשעת הלימוד בין בשעת
התפלה ישנו כחוקת התורה עיניהם למטה
ולבם למעלה וגופם ישר הולך, ולא יתנועעו מנוורח שמש עד
מכואו של כדרך כל הארץ כאשר עשו קצת חסירי דעת מאחינו
אשר היו ללעג וקלם לכל משפחות האדמה, על כי הדעת
בזנת כי בישוש הגוף תתישב הכפש ועל דרך רמז אומר ולא
אותי קראת יעקב כי יגיע בי ישראל •

חמשי, בין הדר הזמנים יתוקמו שעות אשר בהם הנערים
יחזקו במקל או באבן יד או בכל דבר אשר יקל
על האדם נענוע אבריו, והוא דבר טוב לבריאות וכחיד
ללימוד המלאכות כגון צחוק הצדור וכדומה, ולא באותם אשר
חשבו אוזו לחיסור כי שמורה וערכה היא בדברי רז"ל לא
חרבה ירוליס אלא בשביל שהיו מאמקים כדור בשפת,
אלמא בחול שרי! וזוהי שמעין שהצחוק הוא
מנהג ישראל הוא •

ששי,

ששי, ככל יום כעלות המנחה המלמדים ותלמידיהם ילכו
לטייל חוץ לעיר וזה יהיה להם למשיב נפש ולכלכל
את בריאות גופם.

שביעי, התלמידים למלאכת שמים גדולה כזאת יוכרחו
לתת כל זמנם; אם כן איפוא, שכן בטלתם
וחלף עבודתם יותן להם בריחה ולא נצער כאשר קרה עד
עתה לרובם כידוע, כי העניות וחוסר הפרנסה לא הניחה מדה
טובה ומשל קדמון הוא; חסורי מחסרה והכי קטני?

שמיני עוד שאלה אחת יש לי לשאול והוא דבר נתחבטו בו
גדולי ופדשי תורת חינוך כערים, אשר לכל עם
ועם, אם טוב הוא לקבץ הנערים בבית יוועדו יחד שם
יאכלו וישבעו, וימי לבנם בלימוד התורה; או אם
הפזור הוא טוב להם? ולפי דעתי על הענין הזה
אי אפשר לתת תקון כלל כי כפי המקום ההכנות והזמן לא
אדע היכשר זה או זה?

תשיעי וכן על הדרך קרה כפי הזמן והמקום יתקון בית
וועד לאסוף בו התלמידים העניים או יותן להם
המזון בביתם אך בזה כפי מחשבותי הקצון נאה להם ונאה לעולם,
על כי הדלות והעניות לא הניחה מדה טובה, ואשר הנער
רואה מהוריו נחקק בלבו, ובני עמי הארץ הם מדרש לפרושים,
על כי הנער הוא ספוג שהוא סופג את הכל ומה טוב ומה
נעים אם יגורשו מהסתפח בנחלת נכאלי רוח, והיו לאחדים
בדימוי - וחולי כי על זה כוונתי ר"ל כאשר הזהירונו מהורינו
בבני עמי הארץ שמהם תלא תורה, ובהם העיתים ובכל
המקומות יותן להם בגד ללבוש ולחם בבוקר לשובע בבית המדרש,
ושלא לבוש יותן גם לעשירים במדה עצמה, ומה נכבד אם
יהיו שנים בלבושיהם העניים והעשירים!

עשירי, בבית אלהים ילכו ברגש כל כת ומלמדיה ושם
יתקון מקום אשר בו ישנו יחד וישירו יחדיו את
מיד ה', יען כי ראה ראיתי את עמי בענייתם בעניותם
בבית הכנסת, זה אומר בכה וזה אומר בכה וגם שלומי
ציבור

ציבור צועקים ככרוכיא, על כן טוב הוא ללמד הנערים
ראשית חכמת הניגון ואז ברבות הימים כל העם מקצה יענו
בסגנון אחד. ואין זה דבר אשר יאמרו עליו ראה זה חדש
הוא, כי חכמת הניגון לנו היא, על כי אין גוי וממלכה
אשר לה שלטים ושזה כלי שיר וארבעת אלפים משוררים כאשר
היה לנו בבית קדשינו ותפארתינו, ועל זה שר המשורר הנעים
ר' עמנואל בן שלמה, "איך תאמר חכמת הניגון אל הנכרים?
"כי גונב גונבתי מדרך העברים —" והאמת הוא כי בין אחינו
בני קשר לא נהיתה כזאת. ולא ברעש ה' —

אחד עשר, להיות פַּעֲמִים בשבוע בבית המדרש דרש

תוכחה וזירו המעשים הטובים, כי מזה ילמדו
מבחר התלמידים מלכת שמים היקרה הזאת אשר היא כל האדם,
יען כי נגש העם בשמחה ובטוב לבב לשמוע דורש טוב לעמו,
ודברים היוצאים מפי הקי מתישבים על לב השומע הקי יותר
מהנכרח על ספרי המתים. ומרגל בפי חכם אחד, כי להשיג
אומה ולעשות עם חכם וכבון די בהיות לה מלמדים חכמים
ומוכיחים כבונים. עתה איפוא אשר התקנתי עצמי בפרוודור,
לא אכנס לטרקלין עד אשר אס דברתי דברי, ואומר: כי
אמת הדבר נאכא גדול והיא מיום נפילת עטרת ראשינו כי הלכנו
מדחי אל דחי ואין דורש ואין מבקש תועלת כולל, אין מבקר
בין טוב לרע, כל ישראל בני מלכים הם, כלנו משרי קטרון,
דורשי רשומות, מורי דינין, נופי במרכבה, אחים אכחנו, שוחט
השור, מכה איש, זוכה השם, עורף כלב, כל אלה בחרו בדרכיהם
ודרך אחד להם, כלנו בני איש אחד נחנו כאשר היתה לישראל
ביום דתו מצרימה, וזה על כי היהודים האומללים שוו במעשיהם
ובמלבושיהם, ובחילוק שעריהם בלכתם ילכו ובעמדם יעמודו,
בעצת נכאי רוח והדיבר אין אתם, על כי הילדות והשחרות
נהפכו למשחית, ובטרם היותם לאיש היו כשואי אשה ומולידי בנים
אשר גדלו כמותם, ולוקח מזה קללה לכל העמים, תחת אשר
בימים הראשונים קורא להם עם חכם וכבון.

זאת איפוא עצתי, אם תאבו שמוע בקולי בעוד כפתינו
רעננה, ומלכי ארץ מנשאין את היהודים לעבדו
ולמשא, חזקו והיו לאנשים: ונהיה גם אנחנו ככל הגוים
ושאר

ושאר משפחות האדמה לעמוד ולשרת בכל מלאכת עץ ומלאכת
אבן וכל עבודה בשדה ; כי יתרון ארץ בכל היא — ולמה זה
כולכם הכל תהכלו במשא ומתן אשר בו ברגע אחד מי יורס ומי
יושפל ? — נבנה גדרות לטפינו אשר בהם כלם ילמדו סדר
התפילות , ביאור ספר תורת האלהים , המעשה אשר יעשו ,
ותורת האדם : ועת היותם בני מזוה , היוצאים למלאכה ידעו
המוטל עליהם ואשר יוזהרו עליו מדי מדי חדש בחדשו ומדי שבת
בשבתו כאשר נאמר . והנשואים בהם ילמדו משנה ש"ס דיני
התורה ודמיונים וכל אשר בשם חכמת התורה יקרא והיו לנכס .
והיה כל מבקש ה"י יאח אל המצוה ההוא לעלות ולהורות , לשבת
על כסא מושפט לדרוש ברבים ולהנהיג הקהלות ; על כי חכמת
אומה אחת אינה תלויה במעט ידיעת הרבים כי אם ברוב ידיעת
היחידים ; והנכסור הכדון כפי רובו די אשר כל איש ידע מלאכת
חוקו והמוטל עליו להנהיג נפשו ואנשי ביתו . כי לא נוזרו
כלנו להבין הויות דאביו ורבא או להעמיק ולהרחיב סתרי
תורה , כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם , ולעם הארץ חוק
וזמן ניתן להם אשר לא יעברו את תפקידם , ועת ומשפט ידע
לב חכם , אשר יזיל את העיר בחכמתו .

ועתה בבוא הכהן לראות את הבית יחלק אותה לשנים ,
החדר והעליה : ובחדר יובאו נערי בני ישראל בעת היותם
בני ששה שנים ועד ידעו לקרות בלש"ק , אשר ילמדו אותו מן הנשים
המלמדות על דרך אחינו בני ספרד ובני איטליה , על כי אמת
הוא כי הנשים הם רכות לבב ומלומדות בסבלנות לחנוך לנער
על פי דרכו , ומקבלים הנערים טרם היותם בני שלשה שנים ,
ובשלשה שנים מלמדות אותם סדר ואופן הקריאה ועת עלותם
לבית הספר ידעו אשר יראו ויבינו את אשר ישמעו ; ואז המלמדים
ילמדום לשוניו הקדוש ולשון העם אשר הם גרים בתוכו באופן ,
סדר , וזמן , אשר נאמר . בשני השנים הראשונים ישבו בבית הספר
שתי שעות קודם חצות ושתי שעות אחריו , וילמדו ספר תורת
האלהים עם דקדוק קצר וקל להבין בלש"ק ובלשון ההוא עצמו
דיני כבוד אב ואם ותפילה ק"ש ציוית וברכת המזון וכדומה
להר"מבס אשר הוא בלשון חזק וקל להבין . בשנה השלישית והיא
התשיעית לעת לידתם ישומו שכל בתורת האלהים עם ביאור
מספיק , כללי הדקדוק ודיני השבתות וימים טובים ככתבם
וכומנם להרמ"בס עצמו , וספר אשר יכתב כנגד אמירת לשון
הרע ולהרחיק מדבר שקר רכילות וגנות הריע , עם פסוקים
מזורים על כל ענין וענין דברי תורה או קבלה , ובפרט דברי
משלי

משלי או בן סירך, כגון על כפוי טובה,
משלם רעה תחת טובה לא תמוש רעה מנביתו, ורבים
הכנה כאשר עם לבב המזכרים אשר תבחרו, ואשר קטנס
ענה ממתני ואשיתם עטרת לראשי; ועוד שעה אחת בזכור
ובעבר ללמוד בה כתיבת לשוניו הקדוש, ולשון העם אשר
הם בקרבנו.

בר' שנים הנותרות עד היותם בני מצוה, יפורשו להם
כל כ"ד ספרים עם פירוש מספיק אשר ממנו ילמדו
חלק המעשי ומעט מעט מהחלק העיוני, דיני אורח חיים
ויורה דיעה ושפט מוסר, ועל הכל ילמדו ספר יחזקאל להם
וכו יכורשו תורת האדם כאשר הוא אדם ותורת יהודי כאשר
הוא יהודי וכו יאמר חובת האדם למלכו האזרח לעירו האיש
לרעהו ויהודי לאחיו ובאמר בו (דרך מושל) כי כלנו בני אדם
אחד כחמו אב אחד בראשו באלמו ותבניתו, וכי רוב עשרת
הדברים הנסדו על אהבת הרע כי ואהבת לרעך כמוך הוא עקר
אשר עליו תלויה כל התורה כלה; ויפורש מעשה הלל הזקן עם
הגר, דיני גר תושב, ורש כהנא כאשר השיב מורק הזהב לגוי,
ורבות כאלה: וכי משפחות האדמה לא חוביבו כ"א בו" מנזות
וחלק לעולם הבא שכן הוא להם חלק עבודתם, כי אין
הקנ"ה מקפח שכן כל בריה, וכל אשר ברא לא בראו אלא
לכבודו, ויביאו ראיה מן הפסוקים, כל אשר יקרא בשם
ה' ימלט, כי נשבעתי באש ה', כי לי תכרע כל בשר
תשבע כל לשון, כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יזרתיו אף
עשיתיו וכדומה: וכי נאחזת ה' אותנו ומשמרו את השבועה
אשר נשבע לאבותינו הבדילנו מן העמים וקדשנו במצוותיו,
ולפום צערא אנרא - אך תחת השמים וכל אשר נעשה תחת השמש
משפט אחד לכלנו, ובתורת האדם אין הבדל בין עובד אלהים
כתורתו לאשר עבדו כמנהג אבותיו וכי מיוס בראו אלהים
אדם על הארץ לא השמיד אותה על עבודתה, אך על אשר
עובד המנזות אשר הם עיקר תורת האדם, הביא המבול על
כי הפחית כל בשר את דרכו, הפיל בוני המגדל על גבה
וגאון ודרך רע, הפך מדום ובנותיהם על גאון שבעת לשם
ועל כי יד עני ואביון לא החזיקה, הכה המצרים בכל מכה
על אשר צדדונו בגד תורת האדם, כונו להשמיד שבעה עממים
לא על כי עבדו לאלהיהם, כי אם על כי כל תועבות ה'
עשו לאלהיהם ויזכרו את בניהם ואת בנותיהם לשדים, ועד
קאמן על הנביא עמוס אשר אמר על גבוי הגוים ובהוכיחם
על

על אשר
הטף על
עוד דר
היה קבלת
את במו
ויראו או

במשך
בנדימיו
החשובות
דקדוק הל
וההרים ו
באחזת ל
ולא תח
מעדיקו
הוא אחר
יכירום ב
כאמור
צום הש
וכמים ה
בפיהם
אשר הע
החכמות

בני

עשה
פירוש
עשה
חובת
עם תוס
ושבת
עובדות
אשר יקו
אשר יוד

אחרת

על אשר שלטו פשעיהם כל תוכחותיו אל כל הנשים והנפשות אשר
הטיף עליהם הם על עזבם את תורת האדם ; ויהודה אשר
עוד רד עם אל הוכיחם על מאסם את תורת ה' וזקין לא שמו וזאת
היא קבלת אבותינו כך היא חובותינו להאמין וכך יפה לנו ללמוד
את בנינו אחרינו למען ידעו קצת מוסר וראו רבים ויחכמו
ויראו אויבינו ויכזבו ותראו אויבתי ותכסה בזהם . —

במושך הד"שנים האלו יחולק להם שתי שעות ביום הלימוד הנקרא
במודיותינו (Studia humanitatis) והם למוד כתיבת לשון אשכנזי,
החשבונות , מעט מהקורות את מדינתם והסמכות להם ,
דקדוק הלשון , חילוק מפת הארץ ושם הימים הנחלים הנזכרות
וההרים וכל אשר תרים רוח האדם מדרך עם הארץ , ועם זה
נצאתם למלאכה או לשמורה תהיה דעתם מעורבת עם הבריות ,
ולא תהא כזאת בישראל , כאשר בימים הראשונים הכל נשכח
מעדייתנו ולא ידעו בין יונים לשמאלם , ובשמים הקדר העומ
הזה אדרכה ישנו מושאר העמים לשובה ולכרכה וכל רואיהם
יכירו כי הם זרע בך ה' . ואף אחר נאתם למלאכה או לשמורה
כאמור עד תום שנת י"ו יחויבו לבוא לבית המדרש שעה אחת
ביום השבת ושתי שעות ביום חגי העם אשר הם דרים בתוכו ,
ובימים ההם יחזרו ללמוד השנים האחרונות עד אשר יהיו שגורים
בפיהם , וביום השבת ילמדו קיצור ספר משלי וספר בן סירק
אשר העתקנו , וביום חגי העם יבתכו וישירו אל לבם קצור
החכמות וידועת עיני העולם המזכרים למעלה .

בני הנבירים אשר לא ילאו למלאכה , או הרעים ללמוד
וללמוד , הגם בני עליה , והם בשנת הי"ד ילמדו
משנה עם פירוש ר"ע ונמרא עם ר"שי , ספרי התורה עם
פירוש הרמב"ם , וספר משנה הפנינים ; בשנת הט"ו ילמדו
משנה עם פירוש תוספות י"ט , עוד נמרא עם רש"י , ספר
חובת הלבבות וספר אבן עזר , בשנת הי"ז משנה כ"ל נמרא
עם תוספות , עקידת יצחק וספר הבד"ש עם פירושיו ,
ובשנת הי"ח היא השנה האחרונה לשמוע בלמודים נמרא עם
תוספות כ"ל ספר הבנוור וספר התורה וספר מחברת עמנואל ,
אשר יבורם ואשר יודעם במדינתנו , או תקחו אסיפת שירים
אשר יודעו פה , או אשר ידפיסו בני חכמת לשון עבר יר"ה .

אזהרת ראשית היא שער תום שנת י"ג לא ינשו הנערים
אל הקדש ללמוד משנה ונמרא , עד אשר לא
מלאו

מלאו כהם לחם המקרא, בשר קדש הדינים, ויין המוסר, ואזהרה האת-רבה היא לכל בני הגולה בכלל ובפרט למקצת אחריו אשר באו עליהם אשר סרו מדרך תורה שבכתב ולא ידעו את המעשה השוטף אשר נעשה לישראל ולא נשאר להם לא כתב ולא לשון: במטותא מינייכו לך אמרינן לבזירא וסמור לכרמא לא יקרב!

ראשית שבת י"ח לימי מייחס היא השנה הראויה לעלות לבתי המדרש הכולל ושם כל איש כפי אשר ידבנו לבו לקרבה אל המלאכה לעשות אותה ילמד הנתוח, ההקוה, והרפואה, המדידה, הכינון, ומכמות הכוכבים, חוקי העמים ודיני ומשפטי המדינה והעיר, הכל כפי רצונו, אך אשר יערב"ה את רוחו לבחור במלאכת שמים התוכחה ההוראה ופרנוס הקהלות אחר למדו ד" שנים במדרש הכולל חכמת העשע, עודנו עוזר לפני ה" יהיה שלוש שנים ושם ילמד פה אל פה ההוראה והתוכחה ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים, ולהקוין לכס תבואתו, זה דרכו כל הימים למשך השנה ההיא לחנך עצמו ולהיות למופת לאחרים; יום א' לימי השבוע יפרש אנדות, יום ב' יפסוק דיני איסור והיתר, יום ג' דין בין אדם לחבירו, יום ד' דיני קדושין וגיטין, יום ה' דיני קנסות ומשא ומתן, וכן יחזור חלילה, יום ש"ק ידרוש ברכים. ואחר כל הדברים והאמות האלה יוכתר החצירות וילך ללמד הנערים בערי הפרוות או במדרש העיר, נאמרי כן יושם סניף לרב, עד בא יומיו לישב על כסא דין או הוראה או תוכחה. ועל כדון הזה מודה אני כי עוד עוזר בעצמותי לכתוב ספר כל"עו בו יוכלו כל דרשות השנה מדי שבת בשבתו על מדה טובה או נגד מדה רעה, כאשר עשו בעל בינה לעתים ובעל גבעת שאול, אך לנטות מעט אל דרך הגוים אשר אנו דרים ביניהם, הבוחרים להם איזה פסוק ודורשים עליו ועל חלקיו דברי מוסר, ואעשה כן גם אני.

עוד לאלוה מילין ואזהרה רבה לאוריתא, כי בכל למודי הנערים לא יראה ולא ימצא למוד אנדה לא מיניה ולא מוקצתה, כי ההוגה בה עודנו נער יאדע לו מה שניבא עליו רי"כל האומרה אינו מתקבל שבר והשומעה מתחרך: כי כאשר הוכחנו במאמרנו ה"ל אין לאדם להיות לו עסק בנסתרות ההם עד אשר ידע מה הוא הנרמז בהם; ומה בצע בראון את ראשי בנינו בדברים אשר אחרי כל העמל והטורח להבינם, בוכרם להזכיר אותם כי לא ידעו את אשר הבינו? אין זה כ"א

כ"א בנות
לקחוס כפי
ההנחם,
הכלל העמל
קראוס
לגלות לשם
בם הפך
ברבים,

ורעה

הכי קראו
לסיבה, ב
קונו הרב

וכו' ועלי
משיני כל
עליה בנה
ויבואו מר
למרים וי
שם שמים
שלא נתנו
כל דבר

וינתה

ענין המו
במבטח
כאלה;
קראו -

בעקבות
במבטח
אותם

ויגורש
אשר ה
ולחיות
על שש
עלמוד

כ"א בנות בית וטח אותו תפל ! ורעה עוד מואת כי אשר
לקחום כפשוטם שחקו עליהם, ואשר מאמינים אותם נושגעים
בהבנתם, והמבינים פניותם הם בני עליה והגם מועטים.
הכלל העולה כי הדברים היקרים האלו הם אשר קדמוניו ז"ל
קראום סתרי תורה על כי הסתירו בהם הדברים אשר לא ראו
לגלות לגשים לנערים ולקלי הדעת ואבותינו האחרונים נשתמשו
בהם הפך כוונת מחבריהם באשר למדום להנערים ודרשו בהם
ברבים, הם כי לא להזכיר !

ורעה חולה עוד מואת פשתה בין מקצת אחינו אשר כל
הספן ימלא את ידו בספרי הזוהר ומדרשים הנעלמים,
הכי קראו ספרי חכמת הקבלה סתרי תורה להסתיר אותה ותהי
להיפק, באשר כל מאהביה הזילוח בתתה ביד כל עובר, עליה
קונן הרב הפך "נסיון בחרונו המתחילין: הקבלה תתן קוליה
וכו" ועליה ידו כל הדווים על כי תחת אשר בימים הראשונים נעלמה
מעיני כל חי, עתה תרמסנה דגל, ובאו בה פריצים וחללוה,
עליה בנה היכל הכליו החי"וני הנוקבהיל ובה ראו אחרי כ"י שבור
ויבואו מרתב, וימדרו את חייהם ובאו בהם המים המאחרים
למרים וישתו התלמידים הבאים אחריהם ונתנו; וכמוא עוד
שם שמים מתחלל בהכחשת פמליא של מעלה ודברים אחרים
שלא נתנו להכתב, ואשינום בראשיכם להסיר ממוקרי הנערים
כל דבר קוד ואשר לא יוכן כפשוטו.

ועתה ערם אצא מלפניכם שלש אלה אני נוטל עליכם
כמוזכר ולא כמוזכיר ואלו הן א"ל להוועד ולהועץ על
ענין המבטח ולא להיות בקורא לעיינין אלפין ולא לפין עיינין, ואשר
במבטח האותיות לא יבחינו החזק הוא הרפה? ועוד רבות
אלה; ועל כיוצא בזה שחק הרב עמנואל כשירו הנעים על תיבות
קדשו — קרסיו — קרא שוא — קרא לו. ויהי הנקל לבת
בעקבות אחינו הספרדים אשר באמשטרדם אשר להם עשר ידות
במבטח ובלשון. ב" להשגיח על דבורי ומועשי הנערים ולישר
אותם על ראשית מעשיהם הרעים, ואשר לא יוקר יוקר מאחם

ויגורש מהסתפח בנחלתם, על כי הנערים הם כתאנים הרעות
אשר האחד מרקוב האחרים ומוטא אחד יאבד טובה הרבה;
ולביות זרזים בחקירת הנערים מדי חדש בחדשו ופעם אחת
בכל שנה חדשים בחקירה הכוללת, ולאשר נעלה על כלם
בלימוד ובמעשה, יותן שר בדבר גראה וניכר על הכובע או
נישם

כיסם על חיק כמשיחת זהב או מטבע אשר יוחק מנצרה אלת
צורת המלך ומנצרה הסגית פסוק יורה על חכמת ועל זריזות
הנער, כי אין טוב לאדם כי אם לראות את כפשו טובה בעמלן
וכל העם רואים! — ג" על ענין ספרי המוסר ושאר ספרי הלמוד
צריך שימת עין על כותביהם, ולחזות מכל העם אנשי חיל יראי
אלהים אנשי אמת, על כי דבר אלהים הוא וקשה להולמו,
וישימו עיניהם הטובה עליו כי לא דבר רק הוא מכם, ובדבר
הזה תאריכו ימיכם וזכות הרבים יהיה תלוי בכם.

עוד להודיע מחשבתי על כדון חקירת התלמידים, הא
לכם השאלות והתשובות אשר כתבתי אשתקד להורות
ואם לא יישרו בעיניכם שינוי תקתיים כאשר על לבכם ולא
אומר קבלו דעתי כי אתם רשאים ולא אני.

את כל אלה חשבתי למשפט חינוך בערי בני ישראל והנם
כתובים לרגליכם ואתם תשאו את אשר העוה עבדיכם,
כי לא לכבודי עשיתי אלא להרבות כבוד שמים ואם ימצא
תמצא אבירי שני מן הטובה אשר עם לבני, הנה היא לכם
למנח, ואם אין הק"ב ירף המחשבה למעשה. ואתם כהני ה"
משרתי אלהינו חזקו וצמחו לכבוד תורת אבותינו ואל שדי יברך
אתכם ופנה אליכם וירבה כבוד חזרתכם כחות התלמיד הכפוף
והעבד הנרצע המשתחוה מרחוק.

גראדיסקה ר"ח אדר תק"מז. הצעיר אליה מורפורגו

ת ש ו ב ת

רב מפורסם אחד במדינת פולין ע"ד השאלות בענין הלכת
הנתיים אשר נבאו במאסף בשנה העברה. ומורוב
ענותותנו גור עלינו להעלים את שמו, עד אשר יזוה אותנו להזכירו.

על אודות שאלת כבודם ב"ה במאסף לשתי תקופת הראשונות
דשנת תק"מ"ה דף פ"ז, הנה לפי הסוגיא דמס"ב ב"ב
נראה שהיו מתימין הארון באופן שהיו יכולין לבדוק, וגם אם
יתעורר מתרדמתה תעלפות לא יוחק. וזה דאמרינן שם עושה
תוכה

תוכה של
ורחמן ז'
ר"כס שהם
חלל טעם
שוכלו לפר
יוון עמנו
שכינה ופין
ומתימין הא
מן הד, ו
בש"ע י"ד

אמנם

על מורו,
ספיף א'
ומ"ח יפה
בארץ בג'
לקבור המ'
קבוע במס'
רגש, וג'
נמק א'
לא תשקות
בש"ע י"ד
ויבואו דבר
שלכ"ז דעת
דינים שאין
על הנ"ה
אחר שחזר
לגלות אולי
הש"ע י"ד
דעת רבינו

ומאוד

פסוק ויחם
האדני דינא
חכמי פולין
לשות בו

תוכה של מערה וכו' וכוכין ד' אחות ארזן ורומן ו', תוספ' ד"ה ורומן ז' פ"י רבינו שמואל שלא תהא טומאה בוקעת ומכרש רי"בם שהכוכין היו פתוחין מן הכד וכו' ולכאורה יקשה לא יעשו חלל טפח וגם לא יפתחו מן הכד, אלא ש"מ שהוא מטעם שיוכלו לפקוד וגם מטעם שאם יתעורר המת מתרדמת ההתעללות יוזז עצמו בארון ותפול המכסה אחר שירוס אותה לאזיר טפח שבינה וזין הקרקע. הרי לפנינו שאם עושין מערה וכוכין ומניחין הארון בו אין עוברין, אך הארון צריך שייה' בו נקב מן הכד, או נעט מועד קרקע תחת ראש המת כמובאר בש"ע י"ד קי' שם"כ ס"א.

אמנם על אודת שהקשו על הבהת אשרי' מי שרואה לגלות את המת וכ"ו וזה דבר שא"א. אנו לפיכך הדין על בורין, ולו יוסר תלוות כבודם. והוא ש"ע י"ד ס"י שם"כ סעיף א', ואם נתנו בארון וקברו בקרקע אינו עובר עליו, ומ"מ יפה לקברו בקרקע ממש. ועיין בשפתי כהן שבנקב שיש בארון סגי' שיהא כאלו קוברו בקרקע ממש. ולפ"ו נוכל לקבור המת בקרקע ר"ל להשים אותו בארון (ר"ל בארון שאינו קבוע במסמרות למען לא יהא עיבוד לפתחו אם ישמע קול רגש, וגם לא ישמיעו עליו עפר כהר תבור) שיש בו נקבים ונקב א' יהי' פתוח החוזה לאזיר למען אם יעמ נשמת חיים לא תשהות מהכל הסגור. ולפקוד עליו כל שלשה ימים כמובאר בש"ע י"ד סימן שכ"ד סעי' ו' ואם ישמע קול רגש אז יעזור הפוקד, ויבואו דברי הרב ב"י על כפון שכתב הדין דפוקדין על המתים שלפ"ו דעת הפרישה אינו נזהר בו"ה והוא נגד דרכי הב' לכתוב דברים שאינם נזהגין בזמנינו. ולפ"ו סרה גם תלוות כבודם על הב"ה את אשרי' שכתב מי שרואה לגלות את הקבר וכ"ו ר"ל אחר ששמר כל הב' ימים ולא שמע קול רגש רואה ביום שלשה לגלות אולי יש בו איזה סימן חיות אפ"ה מותר לאפוקי מדברי הש"ע י"ד ס"י שם"כ סעי' ז' אסור לפתוח הקבר וכו'. שהוא דעת רבינו ירוחם הביאו הר"אש נו"ש מ"ק.

ומאוד יפלא בעיני על כל חכמי אשכנז שאינם מוחין לקבר בארון שלם. ועיין במ"ה הוהר פ' ויחי על פסוק ויושם בארון במזרים שכתב שמי שאינו שלם בבריתו כיוסף הצדיק דינא יפקד עליו אם יושם בארון שלם. ולכן נהגו כל חכמי פולין שאין קוברים כלל בארון. אמנם ע"פ צריך לעשות בו נקבים.

ועל

ועל אודת אשר שאלו כבודם מדוע אמרו במתניתן הרי זה מנוול ולא זכרו עובר בל"ת • נראה לי כי הטעם עובר בל"ת לא היה מספיק, כי גם השני עובר בל"ת • אך מטעם דהרי זה מנוול הרי זה משום כבוד המת וא"כ הראשון שמת ראשון כבודו קודם לשני, ואז השני אינו עובר בל"ת דהוי כאלו הליונו לכבודו •

ואקודר ואשתחיה ואומר שלום לכל הנגידים והמכמים חשני חברתכם ישלח ה' ברכה במעשי ידיכם ובכל אשר תשנו תצליחו ה"ק • * * *

תולדות גדולי ישראל תולדות הזמן יפקד מקומו

ה

בשורת ספרים חדשים

ברפוס חברת חנוך נערים בברלין יצא לאור ס' המדות להרבני המכס השלם המדקדק ר' איצק סאטנאווע,

והוא ס' קטן מעט הכמות ורב האיות, כולל דברי מוסר ותוכחה, שקול במאזני הצדק השכל והקבלה, בלשון צח ונקי, כנודע מספרים וולתו שחבר הרב הכ"ל שהוא איש חוקר ונבון, וכל דבריו מיוסדים על אבני התבונה והנועם • ואשר יתאז לבו לקחתו, מומנו יבוקשו במחיר כסף • ולהיות כי עמם עלינו העבודה כעת לא יכולנו לחיות דעתינו על כל דבור ודבור בפרט כמנהגנו, ולהוציא לאור משפטו, אמנם ברצות ה' להגן בעדנו נתורה על דבריו ונבררה את מחשבותיו בפרטות, ונציג לעין כל את משפטנו, בטרם נחתום את המאסף לשנה זו •

